

**NƏSİLLƏRƏ NÜMUNƏ
ПРИМЕР ДЛЯ ПОКОЛЕНИЙ
EXAMPLE FOR GENERATIONS**

UOT 37.0

Akif Nuragha oğlu Abbasov
pedaqogika elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim
<https://orcid.org/0000-0002-9210-7141>

GÖRKƏMLİ ƏRƏBŞÜNAS, ƏRƏB DİLİNİN GÖZƏL BİLİCİSİ

Акиф Нурага оглу Аббасов
доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный учитель

ВЫДАЮЩИЙСЯ АРАБИСТ, ПРЕКРАСНО ЗНАЮЩИЙ АРАБСКИЙ ЯЗЫК

Akif Nuragha Abbasov
doctor of pedagogical sciences, professor, Honored teacher

**OUTSTANDING ARABIST WITH EXCELLENT KNOWLEDGE
OF THE ARABIC LANGUAGE**

Xülasə. Tariyel Həsənov ərəb dilini yüksək səviyyədə bilirdi, bu dildə elə sərbəst danışır ki, tələffüzü, diksiyası elə mükəmməl idi ki, ərəblər onu özününkü bilirdilər. Deyəndə ki, o, azərbaycanlıdır, təəccüblənirdilər. Ərəb dilini mükəmməl bildiyi üçün uzun illər Tariyel ərəb ölkələrinə xidməti ezamiyyətə göndərilirdi.

Açar sözlər: ərəb dili, tərcüməçi, ərəb dilini yüksək səviyyədə bilmək, şərqşünas, ərəb dilinin gözəl bilicisi

Резюме. Тариел Гасанов знал арабский язык на высоком уровне, свободно говорил на нем, а его произношение и дикция были настолько совершенны, что арабы признавали его своим. Они удивлялись, когда он говорил, что он азербайджанец. Так как Тариел в совершенстве знал арабский язык, то его на долгие годы отправляли в командировки в арабские страны.

Ключевые слова: арабский язык, переводчик, высокий уровень владения арабским языком, востоковед, отличный знаток арабского языка

Summary. Taryiel Hasanov knew arabic at a high level, spoke it so freely that his pronunciation and diction were so perfect that the arabs recognized him as their own. They were surprised when he said that he was Azerbaijani. Since Taryiel knew arabic perfectly, he was sent on business trips to arab countries for many years.

Key words: Arabic, translator, high level of Arabic language proficiency, orientalist, excellent expert in Arabic

Tariyel Bilal oğlu Həsənov 1992-ci ildən ömrünün sonuna kimi Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat fakültəsində baş müəllim vəzifəsində çalışmışdır

Bu yazıda məqsədim müasir ərəbşünaslığın sayılıb-seçilən nümayəndələrindən biri olan Tariyel Bilal oğlu Həsənovun həyat yoluna nəzər salmaqdır. Gənclik illərimdə və sonralar onun fəaliyyəti ilə yaxından maraqlandığımdan uğurlarından xəbər tuta bilirdim. O, ərəbşünaslıq sahəsində hələ sağlığında özünə abidə ucaltmış, politoloq, professor Ələsgər Məmmədovun ləyaqətli, istedadlı yetirmələrindən idi. Ələsgər müəllim Tariyeli öz doğma övladı kimi sevir, uğurlarına hədsiz sevinir, onun ərəb dilinin incəliklərinə dərinlən yiyələndiyini deyir və öz tələbəsinə görə qürur hissi keçirirdi.

Tariyel ərəb dilinə o səviyyədə bələd idi ki, bu dildə elə sərbəst danışdı ki, tələffüzü, diksiyası elə mükəmməl idi ki, ərəblər onu özününkü bilirdilər. Deyəndə ki, o, azərbaycanlıdır, təəccüblənər, mat-məəttəl qalardılar. Tariyelin qarayanız olması da şəkk-şübhə yeri qoymurdu.

Tariyel 1941-ci ildə Əli Bayramlı rayonunun (1963-cü ildən Əli Bayramlı şəhəri, hazırda Şirvan şəhəri) Polad Poğay kəndində dünyaya göz açmışdı. 1 nömrəli rayon məktəbində, daha sonralar Azərbaycan Dövlət Universitetinin (hazırda BDU) Şərqsünaslıq fakültəsinin ərəb filologiyası şöbəsində təhsil almışdı. Universitetin axıncı kursunda oxuyarkən ərəb dili sahəsindəki bilik və bacarığını nəzərə alaraq, onu Azərbaycan Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsinə işə dəvət etmiş, ərəb dili redaksiyasında diktör vəzifəsinə təyin etmişdilər. Burada o, 1971-ci ilədək çalışmışdı.

Tariyel Bilal oğlu Həsənovun ərəbşünaslıq, ərəb dili sahəsindəki fəaliyyətini bir neçə istiqamətdə səciyyələndirmək mümkündür: radio-da ərəb dili üzrə diktör, siyasi və elmi tərcüməçilik, elm və təhsildəki uğurlar, müəllimlik, uzun müddət ərəb ölkələrində tərcüməçilik, prezident aparatında məsul vəzifə və s.

Ərəb dilini mükəmməl bildiyi üçün uzun illər Tariyel ərəb ölkələrinə xidməti ezamiyyətə

göndərilirdi. Belə ki, bir il Yəmən Ərəb Respublikasında (1966-1967), 9 il İraq Respublikasında (1973-1977 və 1987-1992) xidməti vəzifədə olmuşdu. Bir müddət İraq Respublikasında keçmiş SSRİ Nazirlər Sovetinin İqtisadi İnkişaf Komitəsinin müşaviri vəzifəsini daşımışdı. Ölkələrarası yüksək səviyyəli danışıqlar zamanı tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərirdi. Keçmiş ittifaqın Nazirlər Sovetinin sədri A.N.Kosıgin və İraq prezidenti Əhməd Həsən Əl-Bəkr arasındakı görüşdəki tərcüməçiliyi buna əyani sübutdur.

İraq Respublikasında xidməti vəzifəsini başa çatdırdıqdan sonra Azərbaycana qayıdan T.B. Həsənov 1992-ci ildən dünyasını dəyişənə qədər (2005) Bakı Dövlət Universitetinin İlahiyyat fakültəsində baş müəllim işlədi.

Tariyel Həsənov eyni zamanda dövlət qulluğunda çalışırdı. Bir çox illər respublika Prezidentinin İcra Aparatının Humanitar-siyasət şöbəsinin müdir müavini oldu. O, həm də elmi fəaliyyətlə məşğul idi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqsünaslıq İnstitutunda kiçik elmi işçi, baş elmi işçi, şöbə müdiri vəzifələrində işləmişdi (1971-q987). 1971-ci ildə tarix elmləri namizədi (hazırda tarix üzrə fəlsəfə doktoru) elmi dərəcəsi almaq üçün akademik Ziya Bünyadovun elmi rəhbərliyi ilə “İraq xalqının imperiazimə, irticaya qarşı demokratiya uğrunda mübarizəsində “İttihad Əş-Şə”b” qəzetinin rolu (1959-1960)” mövzusunda dissertasiya müdafiə etdi. İraqın müasir tarixinə və islam dini məsələlərinə dair bir monoqrafiyanın, 30-dan artıq elmi məqalənin müəllifi olmuş, “Quran”ı ərəbcədən dilimizə çevirmişdi.

Respublikamızın ziyalıları, alimləri, həmyerliləri, dostları, qohumları, tanışları Tariyeli həmişə hörmət və məhəbbətlə anır, ruhuna dua oxuyurlar. Bəzi fikirlərə müraciət edək:

* Tariyel Həsənov Azərbaycan ərəbşünaslığının sayılıb seçilən nümayəndələrindən biri-

dir... Onun ərəbcəsi çox qüvvətli, tələffüzü əla idi” (akademik Vasim Məmmədəliyev)

* Tariyel Həsənov bir həmkar kimi biz ərəbşünaslar üçün canlı əfsanə olmaqla bərabər, son dərəcə səmimi və təvazökar insan idi. Əvvəllər qiyabi olaraq tanımışam, daha sonra yaxın ünsiyyətimiz olub. Üzərinə düşən ziyalılıq missiyasını böyük məsuliyyət hissi ilə yerinə yetirən, ziyalı adını şərəflə daşıyan şəxsiyyət, müəllim və alim idi (Məmmədəli Babası).

Ərəb dilinin mahir bilicisi, gözəl insan və şəxsiyyət Tariyel Həsənov 2005-ci il dekabrın 23-də dünyasını dəyişdi. Bəlkə də daha çox yaşayardı. Övladının faciəli ölümü onun belini, qəddini əydi. Hadisə belə baş vermişdi. Onlar İraq Respublikasında olarkən qızı terrorun qurbanı oldu. Bu, ataya çox pis təsir göstərdi.

Tariyel Həsənov Əli Bayramlıda sayılıb-seçilən bir nəslin nümayəndəsidir. Atası Bilal rayonun barmaqla göstərilən işgüzar, zəhmətkeş, bacarıqlı kişilərindən idi. Rayonda rəhbər vəzifələrdə də işləmişdi. Övladlarının təlim və tərbiyəsinə fikir verərdi. Hamısı ali təhsil almışdı. Tariyelin böyük qardaşı Lazər inşaatçı idi. Əli Bayramlının Təzə şəhər adlanan hissəsində beşmərtəbəli yaşayış binalarının əksəriyyəti, bir çox məktəb, səhiyyə və digər obyektlər onun iş icraçılığı, yaxud tikinti idarəsinə rəhbərlik etdiyi illərdə tikilmişdi. Təzə şəhərin təşəkkülü onun adıyla bağlıdır. Tariyelin digər qardaşı Akif ingilis dili müəllimidir. Mənə dərs deməsə də, Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutuna (hazırda ADU) qəbul imtahanlarına hazırlaşarkən ingilis dili imtahanına məni təmənnəsiz olaraq o hazırladmışdı. Akif müəllim Şirvan təhsil işçiləri və ingilis dili müəllimləri arasında öz dəsti-xətti ilə seçilmişdir.

Tariyel Bilal oğlu Həsənova həsr etdiyim yazını burada tamamlaya bilərdim. Lakin hələ 1971-ci il dekabrın 24-də Əli Bayramlı (hazırda Şirvan) şəhər “İşıq” qəzetində jurnalist Vaqif Abbasovla birlikdə Tariyel müəllimlə apardığımız müsahibəni də diqqət mərkəzinə gətirmək istərdim:

“Biz Əli Bayramlıdanıq

TƏQVİMDƏN DÜŞƏN İLLƏR

Müxbir: Söhbət get-gedə şirinləşir, dəf-tərçəmizin vərəqləri qeydlərlə dolurdu.

1966-cı ilin adi günlərindən biri. Moskvanın Şeremetyevo hava limanında bir təyyarə gö-

yə qalxır. Aşağıda sənişinləri yola salmağa gələnlərin əlləri xeyli müddət başları üzərində bayraq kimi dalğalanır, səfərə gedənlərə xoş arzular diləyir. “İL-18” Moskvağa “yeni görüşə-dək” sözlərini pıçıldaıyıb, yola düzəlir. Yalnız o, get-gedə kiçilib gözdən itdikdən sonra meydançadakılar dağılışırlar.

İçəridəkilər sovet mütəxəssisləridirlər. Sənişinlər arasında bir gənc var. Gözlərinə qəhvəyi rəngli eynək taxmış qara çöhrəli bu gənc Tariyel Həsənovdur. 24-25 yaşı ancaq olar.

Tariyel: Yəmən Respublikasına gedirdik. Mən Hüdeydə-Təis avtomobil yolu tikintisində çalışan sovet inşaatçılara tərcüməçilik edəcəkdim.

Müxbir: 1967-ci il. “İL-18” bir il Yəmənə olmuş Tariyeli doğma vətənə gətirir.

Tariyel: Yaman olmuş vətən həsrəti. Bu bir ildə vətəndən ötrü burnumun ucu göynəyirdi. Tez-tez böyüyüb yaşa dolduğum Əli Bayramlı, anam, sevimli müəllimim professor Ələsgər Məmmədov, bir də ana Kür yadıma düşürdü. Üç dost idik. Ədalət, Rəhman, bir də mən. Günlərimiz Kürün sahilində keçərdi. Uşaq sevinci ilə özümüzü çaya atıb onun oynaq ləpələrini qucaqlardıq. Sonra da narın qumun üzərinə uzanıb arzularımızı Kürün “qulağı”na pıçıldardıq. Eh, nə tez keçdi o günlər, əlçatmaz, təkrar edilməz xatirəyə çevrildi o günlər.

Müxbir: 1958-ci il. Üç dost Bakıya gəlir. Ədalət və Rəhman dillər institutuna, Tariyel isə universitetin şərqsünaslıq fakültəsinin ərəb dili şöbəsinə qəbul olunur.

1961-63-cü illər. Tariyel fakültə tələbə elmi cəmiyyətinin sədri seçilir. Ərəb dilində sərbəst danışdığına, zəngin söz ehtiyatına və yaxşı tələffüzünə görə onu Azərbaycan radiosuna dəvət edirlər. Təhsilini davam etdirməklə bərabər o, ərəb verilişləri şöbəsinə diktör işləyirdi. Universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirən Tariyel Həsənov aspiranturaya qəbul olundu. Elmi işlə məşğul olurdu.

Tariyel: Bir müddət Şərqsünaslıq fakültəsində ərəb dilindən dərs dedim. Daha sonra Azərbaycanın Xarici Ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyətində işə çağırıldım. Hazırda ərəb dilində nəşr olunan “Sovet Azərbaycanı bu gün” məcmuəsinin redaktoruyam.

Müxbir: 1971-ci il. 18 noyabr. Azərbaycan EA-nın Şərqsünaslıq İnstitutunda iclas salo-

nuna xeyli adam toplaşib. Gecikdiyimiz üçün ayaq üstə dayanmalı oluruq. Akademik Əbdülkərim Əlizadənin sədrliyi ilə T. Həsənov tarix elmləri namizədi elmi dərəcəsi almaq üçün akademik Ziya Bünyadovun elmi rəhbərliyi ilə “İraq xalqının imperializmə, irticaya qarşı demokratiya uğrunda mübarizəsində “İttihad Əş-Şəb” qəzetinin rolu (1959-1960)” mövzusunda dissertasiya müdafiə edəcəkdir. O danışır, ağır-ağır, təmkinlə. Gözlərimiz qarşısında qəzetin İraq xalqının həyatında oynadığı rol, onun meydana çıxdığı tarixi şərait, imperialistlərə qarşı apardığı mübarizə canlanır. Faktlar, sitatlar, qəzet səhifələrindən tərcümələr. Hiss edilir ki, gənc şərqşünas çox əziyyət çəkib. Bütün qüvvə və bacarığını elmi işinə sərf edib.

Müdafiə müvəffəqiyyətlə keçdi. Alimlər, dost-tanırlar, həmyerliləri gül-çiçək dəstələri ilə Tariyəli təbrik etdilər, onun sevincinə şərik oldular.

Opponentlər müdafiəni yüksək qiymətləndirdilər. Moskvalı alim, tarix elmləri namizədi Aş Fedçenkonun sözləri yaxşı yadıımızdadır: “Həsənov yoldaşın elmi işi xırda qüsurlar istisna edilmək şərti ilə, böyük əhəmiyyətə malikdir. Əsər Şərq tarixi elminə qiymətli töhfədir”.

Ədəbiyyat:

1. A.N. Abbasov, V.S. Abbasov. Təqvimdən düşən illər. Əli Bayramlı (hazırda Şirvan) şəhər “İşıq” qəzeti, 1971, 24 dekabr

ADU-nun Şərqşünaslıq fakültəsinin müəllimi Əhməd Yusifi ilə söhbət edərkən o dedi: “Tariyel radioda işlədiyi vaxt respublikamıza qonaq gələn ərəb dostlarımız tez-tez bizdən soruşardılar: “Sizin diktör doğrudanmı azərbaycanlıdır?”

Bu təəccüb yersiz deyildi. Tariyel dili yaxşı bilirdi. Danışığı, bir də qarayanız çöhrəsi ərəblərdən fərqlənmirdi”.

Tariyellə söhbətimiz sona çatmışdı Artıq onun danışdıqlarından özümüz nəticə çıxarmışdıq.

...Hər gün təqvimdən bir vərəq düşür. Bu günlər yığılıb illərin arxasını yerə vurur. Əminik ki, bu illər həmyerlimiz Tariyel Həsənovu elm yollarında daha yüksək zirvələrə aparacaqdır.

Ayrılarəkən: Sizinlə heç yaxından tanış olmadım, – deyir.

– Həmyerlinizik, – dedim. – Tanış olaq: **Vaqif Abbasov, Akif Abbasov”.**

Problemin aktuallığı. Ərəb dili sahəsində görkəmli mütəxəssis – bu dilin gözəl bilicisi, ərəb dili üzrə tərcüməçi, ictimai xadim, ərəb dili müəllimi haqqında söz açılır.

Problemin yeniliyi. Görkəmli şərqşünas T.B. Həsənovun həyat yoluna nəzər salınır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə magistrantlar və doktorantlar üçün faydalı olacaqdır.

E-mail: prof.akif@mail.ru

Rəyçilər: ped.elm.dok., prof. İ.H. Cəbraylov,
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 10.04.2023